

ΑΠΟ ΤΙΣ ΔΥΟ καὶ κάτι καὶ σχεδὸν μέχρι τῇ δύσῃ
 ἐκεῖνο τὸ ἀτέλειωτο ἀκίνητο καυτὸ πληκτικὸ
 ἀπόγευμα τοῦ Σεπτέμβρη κάθονταν στὸ γραφεῖο,
 ὅπως τὸ ἔλεγε ἀκόμη ἡ δεσποινὶς Κόλντφιλντ μόνο
 καὶ μόνο ἐπειδὴ ἔτσι τὸ ἔλεγε παλιὰ ὁ πατέρας της
 — ἓνα μισοσκοτεινὸ ζεστὸ πνιγερὸ δωμάτιο μὲ ὅλα
 τὰ παντζούρια κλειστὰ καὶ σφαιλισμένα ἐδῶ καὶ σα-
 ράντα τρία καλοκαίρια γιατί ὅταν ἦταν μικρὴ κάποιος
 πίστευε πῶς τὸ φῶς καὶ ὁ κινούμενος ἀέρας μεταφέ-
 ρουν ζέστη ἐνῶ εἶναι πάντα πιὸ δροσερὸ τὸ σκοτάδι,
 τὸ ὁποῖο ἔκοβαν διασταυρούμενες κίτρινες λεπίδες φω-
 τὸς γεμάτες μόρια σκόνης πού ὁ Κουέντιν τὰ ἀντιλαμ-
 βανόταν σὰν νιφάδες τῆς παλιᾶς νεκρῆς ξερῆς μπογιᾶς
 πού ξεκολλοῦσε ἀπὸ τὰ παντζούρια καθὼς ξέφτιζαν
 σὰν νὰ τὴ σήκωνε ἀέρας ἀπὸ ἔξω. Μιὰ γλυσίνα ἀνθι-
 ζε γιὰ δεύτερη φορὰ μέσα στὸ καλοκαίρι πάνω στὸ
 ξύλινο πλέγμα ἔξω ἀπὸ τὸ ἓνα παράθυρο ὅπου πλη-
 σίαζαν κάθε τόσο τὰ σπουργίτια κατὰ ριπές, ἀκανό-
 νιστα, μ' ἓναν στεγνὸ ζωηρὸ χωμάτινο ἥχο κι ὕστερα
 ἔφευγαν· καὶ ἀπέναντι ἀπὸ τὸν Κουέντιν, ἡ δεσποινὶς
 Κόλντφιλντ μὲ τὰ αἰώνια μαῦρα πού φοροῦσε ἐδῶ καὶ
 σαράντα τρία χρόνια, γιὰ τὴν ἀδελφή, τὸν πατέρα, τὸν
 μὴ-σύζυγό της, κανεὶς δὲν ἤξερε, καθόταν εὐθυτενῆς
 στὴ σκληρὴ καρέκλα μὲ τὴν ἴσια πλάτη πού ἦταν καὶ
 τόσο ψηλὴ γιὰ κείνη ὥστε τὰ πόδια της κρέμονταν

κατακόρυφα και άκαμπτα σαν να ήταν καλάμια και οί αστράγαλοί της από σίδερο, πολύ ψηλά πάνω από το πάτωμα και με εκείνη την αύρα τής όργης από την αδυναμία και τή στατικότητα που έχουν τὰ πόδια τών παιδιών, και μιλοῦσε με τόν ίδιο διαρκώς επίσημο καταβεβλημένο κατάπληκτο τόνο στη φωνή ώσπου ή προσοχή υποχωροῦσε και ή άκοή μπερδευόταν και τὸ από καιρό νεκρὸ αντικείμενο τής άγονης κι ωστόσο αδάμαστης δυσφορίας της αναφαινόταν, ανταποκρινόμενο θαρρείς στην άγανακτισμένη ανακεφαλαίωση, ήσυχο άφηρημένο και άκακο, μέσα από την υπομονετική και όνειρική και θριαμβεύτρια σκόνη.

Ή φωνή της δέν έπαυε ποτέ, μόνο έσβηνε. Ήταν και τὸ θαμπὸ μισοσκόταδο με την όσμη φερέτρου γλυκιά και γλυκερή από τή δίφορη γλυσίνα στὸν έξωτερικὸ τοίχο έγκλειστη συμπυκνωμένη και ξανά-ξανά συμπυκνωμένη από τὸν άγριο και σιωπηλὸ ήλιο τοῦ Σεπτέμβρη, και εκεί μέσα τρύπωνε κατὰ διαστήματα τὸ θορυβῶδες θολὸ πετάρισμα τών σπουργιτιῶν σαν σανίδι που τὸ άνεμίζει με φόρα ένα παιδὶ χαζολογώντας, κι ήταν και ή δυσοσμία ήλικιωμένης γυναικείας σάρκας χρόνια ταμπουρωμένης στην παρθενία ένῶ τὸ χλομὸ τσακισμένο πρόσωπο τὸν κοιτοῦσε πάνω από τὸ άσαφές τρίγωνο τής δαντέλας στοὺς καρπούς και στὸν λαιμὸ από την υπερβολικά ψηλὴ καρέκλα ὅπου ήταν καθισμένη θυμίζοντας παιδὶ σὲ αὐστηρὴ τιμωρία· και ή φωνή να μην σταματᾷ ἀλλὰ να σβήνει ἐδῶ κι εκεί στὶς μακριές παύσεις σαν ρυάκι, σαν νερὸ που τρέχει από τὸ ένα κομμάτι στεγνῆς άμμου στο ἄλλο, και τὸ φάντασμα να κάθεται και ν' αναπολεῖ με άχνή φασματική πραότητα λές και στοίχειωνε τή φωνή ένῶ κάποιον ἄλλο πιὸ τυχερὸ θὰ έβρισκε κανένα σπίτι να στοιχειώσσει. Μέσα απ' αὐτὴ τήν αθόρυβη χλαπαταγή ξεπήδησε έξαφνα (άντρας-άλογο-δαίμονας) σὲ μιὰ σκηνή

γαλήνια και αξιοπρεπή σαν βραβευμένη ζωγραφιά μαθητοῦ, με μιάν ανεπαίσθητη μπόχα ἀπὸ θειάφι ἀκόμα στὰ μαλλιά και στὰ ροῦχα και στὴ γενειάδα, και πίσω του μπουλούκι οἱ ἄγριοι νέγροι του σαν ζῶα ποὺ τὰ ἔχουν μισοεξημερώσει ὥστε νὰ περπατᾶνε ὄρθια σαν ἄνθρωποι, σὲ στάσεις ἀνήμερης ἀνάπαυσης, κι ἀνάμεσα τους ἄλυσοδεμένος ὁ Γάλλος ἀρχιτέκτονας με ἓναν ἀέρα βλοσυρὸ και ταλαίπωρο και κουρελιασμένο. Ἀκίνητος, γενειοφόρος και με τὴν παλάμη στὸν ἀέρα καθόταν ὁ καβαλάρης· πίσω του οἱ ἄγριοι μαῦροι και ὁ αἰχμάλωτος ἀρχιτέκτονας μαζεμένοι ὅλοι σιωπηλά, κοντὰ κοντὰ, με τὰ φτυάρια και τὶς ἀξίνες και τὰ τσεκούρια, τὸ ἀναίμακτο παράδοξο τῆς εἰρηνικῆς ἄλωσης στὰ χέρια. Κι ὕστερα μες στὴ μακρόσυρτη νωθρὴ ἀκαταπληξία ὁ Κουέντιν λὲς και τοὺς ἔβλεπε νὰ κατακλύζουν ξαφνικὰ τὰ ἑκατὸ τετραγωνικὰ μίλια ἥρεμης κι αἰφνιδιασμένης γῆς και νὰ πιάνουν τὸ βουβὸ Τίποτα και νὰ τραβοῦν ἀπὸ μέσα του με τὴ βία ἓνα σπίτι και νοικοκυρεμένους κήπους και νὰ τὰ κολλᾶνε ὅλα με φόρα σαν τραπουλόχαρτα σὲ τραπέζι κάτω ἀπὸ τὸ ἀκίνητο και ἱερατικὸ ὑψωμένο χέρι, δημιουργώντας τὸ Κατοστάρι τοῦ Σάτπεν, τὸ *Γεννηθῆτω Κατοστάρι τοῦ Σάτπεν* σαν τὸ *Φῶς* τοῦ πάλαι. Καὶ μετὰ ἡ ἀκοὴ συμβιβάζεται, και τότε εἶναι σαν ν' ἀκούει δύο διαφορετικούς Κουέντιν — τὸν Κουέντιν Κόμσον ποὺ προετοιμάζεται γιὰ τὸ Χάρβαρντ ἐκεῖ στὸν Νότο, τὸν βαθὺ Νότο, τὸν νεκρὸ ἀπὸ τὸ 1865 με τὰ φλύαρα ἀγανακτισμένα ἐκπληκτα φαντάσματα ποὺ τὸν κατοικοῦν, κι ἀκούει, ἀκούει ἀναγκαστικὰ ἓνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ φαντάσματα, ἓνα ποὺ ἔχει ἀρνηθεῖ πρὶ πολλὸ ἀπὸ τὰ ἄλλα νὰ κάτσει ἥσυχο, νὰ τοῦ μιλάει γιὰ τὸν παλιὸ φασματικὸ καιρό· και τὸν Κουέντιν Κόμσον ποὺ ἀκόμα εἶναι πολλὸ μικρὸς γιὰ νὰ γίνεи φάντασμα ἀλλὰ ἀναγκάζεται νὰ γίνεи γιατί ἔχει γεννηθεῖ κι ἔχει μεγα-

λώσει στὰ βάθη τοῦ Νότου ὅπως κι ἐκείνη — οἱ δύο αὐτοὶ ξεχωριστοὶ Κουέντιν μιλάνε τώρα ὁ ἓνας στὸν ἄλλο κατὰ τὶς μεγάλες παύσεις τῶν μὴ-ἀνθρώπων μὲ τὴ μὴ-γλώσσα, καὶ λένε κάτι τέτοια: *Φαίνεται πὼς αὐτὸς ὁ δαίμονας — Σάτπεν τὸν λέγανε — (Συνταγματάρχῃ Σάτπεν) — ὁ Συνταγματάρχῃ Σάτπεν. Πὺν ἦρθε ἀπὸ τὸ πονθενὰ καὶ χωρὶς προειδοποίηση καὶ ὄρμησε στὴ γῆ μὲ ἓνα μπουλούκι ξενόφερτους νέγρους καὶ ἔφτιαξε φυτεία — (Ἔστησε μὲ τὸ ζόρι μιὰ φυτεία, λέει ἡ δεσποινὶς Ρόζα Κόλντφιλντ) — τὴν ἔστησε μὲ τὸ ζόρι. Καὶ παντρεύτηκε τὴν ἀδελφὴ τῆς δεσποινίδας Ρόζας τὴν Ἑλεν κι ἔκανε ἓναν γιὸ καὶ μιὰ κόρη πού — (Ἐκανε. Χωρὶς καμία εὐγένεια, λέει ἡ δεσποινὶς Ρόζα Κόλντφιλντ) — χωρὶς εὐγένεια. Πὺν κανονικὰ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι τὸ καμάρι του καὶ ἡ προστασία του καὶ ἡ παρηγοριά του στὰ γεράματα, μόνο ποὺ — (Μόνο πὺν τὸν κατέστρεψαν ἢ κάτι τέτοιο ἢ ἐκεῖνος τὰ κατέστρεψε ἢ κάτι τέτοιο. Καὶ μετὰ πέθανε — καὶ μετὰ πέθανε. Ἀκλαντος ἀπ' ὅλους, λέει ἡ δεσποινὶς Ρόζα Κόλντφιλντ — (Μὲ ἐξαίρεση ἐκείνη) Ναί, μὲ ἐξαίρεση ἐκείνη. (Καὶ τὸν Κουέντιν Κόμσον) Ναί. Καὶ τὸν Κουέντιν Κόμσον.*

«Ἐπειδὴ θὰ φύγεις καὶ θὰ πᾶς στὸ Κολέγιο τοῦ Χάρβαρντ, ἀπ' ὅ,τι μοῦ λένε», εἶπε ἡ δεσποινὶς Ρόζα Κόλντφιλντ. «Ὅποτε φαντάζομαι πὼς δὲν θὰ ξαναγυρίσεις ποτὲ ἐδῶ νὰ ἐγκατασταθεῖς σὲ μιὰ μικρὴ πόλιν σὰν τὸ Τζέφερσον καὶ νὰ γίνεις ἓνας ἐπαρχιακὸς δικηγόρος, ἀφοῦ οἱ Βόρειοι ἔχουν φροντίσει νὰ μὴν ὑπάρχει σχεδὸν τίποτα πιά στὸν Νότο γιὰ ἓναν νέο. Ὅποτε μπορεῖ νὰ ἀκολουθήσεις τὸ ἐπάγγελμα τοῦ συγγραφέα ὅπως κάνουν τόσοι κύριοι καὶ τόσες κυρίες ἀπὸ τὸν Νότο καὶ ἴσως κάποια μέρα νὰ τὰ θυμηθεῖς ὅλα αὐτὰ καὶ νὰ τὰ γράψεις. Φαντάζομαι πὼς μέχρι τότε θὰ ἔχεις παντρευτεῖ κιόλας καὶ ἴσως ἡ γυναίκα σου

νά θέλει κάποιιο καινούργιο φόρεμα ἢ καμιὰ καινούργια πολυθρόνα γιὰ τὸ σπίτι καὶ τότε ἐσὺ θὰ ἔχεις νὰ γράφεις αὐτὰ καὶ νὰ τὰ ὑποβάλεις στὰ περιοδικὰ γιὰ δημοσίευση. Μπορεῖ ἀκόμα καὶ νὰ θυμηθεῖς τότε μὲ καλοσύνη τὴν ἡλικιωμένη κυρία ποὺ σὲ ὑποχρέωσε νὰ περάσεις ἓνα ὁλόκληρο ἀπόγευμα κλεισμένος μέσα γιὰ νὰ τὴν ἀκοῦς νὰ σοῦ μιλάει γιὰ ἀνθρώπους καὶ γεγονότα ποὺ ἐσὺ τουλάχιστον εἶχες τὴν τύχη νὰ ἀποφύγεις στὴ ζωὴ σου ἐνῶ θὰ προτιμοῦσες νὰ εἶσαι ἔξω μὲ τοὺς νεαροὺς φίλους τῆς ἡλικίας σου».

«Μάλιστα», εἶπε ὁ Κουέντιν. Μόνο ποὺ δὲν τὸ λέει σοβαρὰ σκέφτηκε. Τὸ λέει γιατί θέλει νὰ ἔχει εἰπωθεῖ. Ἀκόμα ἦταν νωρίς. Εἶχε ἀκόμα στὴν τσέπη του τὸ σημείωμά της ποὺ τοῦ εἶχε παραδώσει ἓνα νεγράκι λίγο πρὶν τὸ μεσημέρι, μὲ τὸ ὁποῖο τοῦ ζητοῦσε νὰ περάσει νὰ τὴ δεῖ — ἓνα ἀλλόκοτο αἶτημα, διατυπωμένο τόσο ἀφόρητα τυπικὰ ποὺ στὴν οὐσία ἦταν μιὰ φωνὴ σχεδὸν ἀπὸ ἄλλο κόσμος — τὸ παράξενο παλαιὸ φύλλο ἀπὸ κάποιιο καλὸ ἀρχαῖο σημειωματάριο μὲ τὴν προσεκτικὴ ἀχνὴ σφιγμένη γραφὴ πού, ἐξαιτίας τῆς ἐκπληξῆς του γιὰ τὸ αἶτημα αὐτῆς τῆς γυναίκας ποὺ ἔχει τρεῖς φορὲς τὰ χρόνια του καὶ ποὺ γνώριζε ὅλη του τὴ ζωὴ χωρὶς νὰ ἔχει ἀνταλλάξει οὔτε ἓκατὸ λέξεις μαζί της ἢ ἴσως ἐξαιτίας τοῦ γεγονότος ὅτι αὐτὸς ἦταν μόλις εἴκοσι χρονῶν, δὲν ἀντιλήφθηκε πόσο πολὺ ἀποκάλυπτε ἓναν χαρακτήρα ψυχρὸ, ἀμείλικτο, ἀκόμα καὶ ἀνελέητο. Ὑπάκουσε ἀμέσως καὶ μετὰ τὸ μεσημεριανὸ φαγητὸ περπάτησε τὸ μισὸ μίλι ἀπὸ τὸ σπίτι του στὸ δικό της μέσα στὴν ξερὴ σκονισμένη ζέστη τῶν ἀρχῶν τοῦ Σεπτέμβρη καὶ μπῆκε στὸ σπίτι (κι αὐτὸ φάνταζε κατὰ κάποιον τρόπο μικρότερο ἀπὸ τὸ πραγματικὸ του μέγεθος — ἦταν διώροφο —, ἄβαφτο καὶ κάπως ταλαίπωρο, κι ὥστόσο εἶχε μιὰν αὔρα, ἓναν χαρακτήρα σοβαρότητας καὶ ἀντοχῆς σάμπως νὰ εἶχε

φτιαχτεί ὅπως κι ἐκείνη γιὰ νὰ εἶναι ταιριαστό καὶ παραπλήρωμα ἑνὸς κόσμου ἀπὸ κάθε ἄποψη μικρότερου ἀπὸ ἐκεῖνον στὸν ὁποῖο βρισκόταν) ὅπου μέσα στὸ μισοσκόταδο τοῦ διαδρόμου μὲ τὰ σφαλισμένα παραθυρόφυλλα καὶ τὸν ἄέρα ποὺ ἦταν πιὸ ζεστός κι ἀπ' ὅ,τι ἔζω, λές καὶ κρατοῦσε φυλακισμένους σάμπως σὲ τάφο ὅλους τοὺς στεναγμούς τοῦ ἀργόσυρτου χρόνου μὲ τὸ φορτίο τῆς διαρκῶς ἐπανερχόμενης ἐδῶ καὶ σαράντα τρία χρόνια ζέστης, ἡ μικροκαμωμένη φιγούρα μὲ τὰ μαῦρα ποὺ δὲν ἔκαναν οὔτε τὸ παραμικρὸ θρόισμα, τὸ ἀσαφές τρίγωνο ἀπὸ τὶς δαντέλες στοὺς καρπούς καὶ στὸν λαιμό, τὸ θαμπὸ πρόσωπο ποὺ τὸν κοιτοῦσε μὲ μιὰ ἔκφραση διερευνητικῆς, ἀνυπόμονης καὶ προσηλωμένης, περίμενε νὰ τὸν ὀδηγήσει στὰ ἐνδότερα.

Εἶναι ποὺ θέλει νὰ ἔχουν εἰπωθεῖ αὐτὰ σκεφτόταν ὁ Κουέντιν ὥστε οἱ ἄνθρωποι ποὺ ποτέ της δὲν θὰ δεῖ καὶ οὔτε θὰ ἀκούσει τὸ ὄνομά τους καὶ οὔτε κι ἐκεῖνοι ἔχουν ἀκούσει τὸ δικό της κι οὔτε τὴν ἔχουν ἀντικρίσει ποτέ νὰ τὰ διαβάσουν καὶ νὰ καταλάβουν ἐπιτέλους γιατί μᾶς ἄφησε ὁ Θεὸς νὰ χάσουμε τὸν Πόλεμο: γιατί μόνο χάρη στὸ αἷμα τῶν ἀνδρῶν μας καὶ τὰ δάκρυα τῶν γυναικῶν μας θὰ κατάφερνε κι Ἐκεῖνος νὰ ἀναχαιτίσει αὐτὸν τὸν δαίμονα καὶ νὰ ἐξαλείψει τὸ ὄνομα καὶ τὴ γενιά του ἀπὸ τὴ γῆ. Ἀλλὰ σχεδὸν ἀμέσως μετὰ ἀποφάσισε πῶς οὔτε κι αὐτὸς ἦταν ὁ λόγος ποὺ ἔστειλε τὸ σημεῖωμα, καὶ μάλιστα ὄχι μόνο τὸ ἔστειλε ἀλλὰ καὶ εἰδικὰ σὲ ἐκεῖνον, ἀφοῦ ἂν ἤθελε ἀπλῶς νὰ εἰπωθοῦν αὐτά, νὰ γραφτοῦν καὶ νὰ τυπωθοῦν, δὲν εἶχε ἀνάγκη νὰ καλέσει κανέναν — αὐτή, μιὰ γυναίκα ποὺ ἀκόμα καὶ τὸν καιρὸ ποὺ ὁ πατέρας του (τοῦ Κουέντιν) ἦταν νέος εἶχε ἤδη καθιερωθεῖ (ἔστω καὶ ὄχι ρητά) ὡς ἐστεμμένη ποιήτρια τῆς πόλης καὶ τῆς κομητείας ἀποστέλλοντας στὸν πενιχρὸ καὶ ἀραιοκατοικημένο κατάλογο συνδρομητῶν τῆς το-

πικῆς ἐφημερίδας ποιήματα, ὠδὲς ἐγκώμια καὶ ἐπιταφίους, ὅλα βγαλμένα ἀπὸ κάποιου στυφὸ καὶ ἀμείλικτο ἀπόθεμα ἀήττητου· κι ὅλα αὐτὰ ἀπὸ μιὰ γυναικα ποὺ στὸ πολεμικὸ παρελθὸν τῆς οἰκογένειάς της ὅπως ἤξεραν οἱ πάντες καὶ στὴν πόλη καὶ στὴν κομητεία ὑπῆρχε ἓνας πατέρας ποῦ, ὡς ἀντιρρησίας συνείδησης γιὰ θρησκευτικούς λόγους, ἔμεινε νὰ λιμοκτονεῖ στὴ σοφίτα τοῦ σπιτιοῦ του, κρυμμένος (χτισμένος, λένε μερικοί) ἐκεῖ πέρα γιὰ νὰ μὴν τὸν βροῦν οἱ ἄντρες τῆς στρατονομίας τῆς Συνομοσπονδίας καὶ τοῦ ἔφερνε φαῖ τὸ βράδυ ἐκείνη ἢ συγκεκριμένη κόρη ἢ ὅποια τότε ἔφτιαχνε τὸ πρῶτο της ντοσιέ ὅπου ὀνοματίζονταν καὶ ταριχεύονταν ἓνας πρὸς ἓναν οἱ ἀμετανόητοι ἠττημένοι τοῦ ἐξαρχῆς καταδικασμένου σκοποῦ· καὶ ἐπίσης ἓνας ἀνιψιὸς ποῦ ὑπηρέτησε τέσσερα χρόνια στὸν ἴδιο λόχο μὲ τὸν ἀρραβωνιαστικὸ τῆς ἀδελφῆς του καὶ μετὰ πυροβόλησε καὶ σκότωσε τὸν ἀρραβωνιαστικὸ μπροστὰ στὴν αὐλόπορτα τοῦ σπιτιοῦ ὅπου ἡ ἀδελφὴ περίμενε μὲ τὸ νυφικὸ της τὴν παραμονὴ τοῦ γάμου κι ὕστερα τό 'σκασε, ἐξαφανίστηκε, ἄγνωστο γιὰ ποῦ.

Ἐπρεπε νὰ περάσουν ἄλλες τρεῖς ὥρες ὥσπου νὰ μάθει γιατί τοῦ εἶχε μηνύσει νὰ 'ρθει, ἀφοῦ αὐτὸ τὸ κομμάτι, τὸ πρῶτο κομμάτι τῆς ἱστορίας, ὁ Κουέντιν τὸ ἤξερε ἤδη. Ἦταν τὸ κομμάτι τῆς κληρονομιάς τῶν εἴκοσι χρόνων ποὺ ἀνέπνεε τὸν ἴδιο ἀέρα καὶ ἄκουγε τὸν πατέρα του νὰ μιᾷ γιὰ ἐκεῖνον τὸν ἄντρα· ὁ ἴδιος ἀέρας τῆς πόλης —τοῦ Τζέφερσον— ποὺ ἀνάπνευσε κάποτε κι ἐκεῖνος ὁ ἄντρας μέσα στὰ ὀγδόντα χρόνια ποὺ ἀπὸ τοῦτο τὸ ἀπόγευμα τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1909 ἔφταναν ἴσαμε ἐκεῖνο τὸ κυριακάτικο πρωινὸ τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1833, ὅταν πρωτομπῆκε ἔφιππος στὴν πόλη προερχόμενος ἀπὸ ἓνα τελείως ἀδιευκρίνιστο παρελθὸν καὶ ἀγόρασε τὴ γῆ του καὶ ἔχτισε τὸ σπίτι του,

τὴν ἑπαυλὴ του, κανεῖς δὲν ξέρεῖ πῶς, μᾶλλον ἀπὸ τὸ τίποτα, καὶ παντρεύτηκε τὴν ῥ'Ελεν Κόλντφιλντ καὶ ἀπέκτησε τὰ δυὸ παιδιά του — τὸν γιὸ ποὺ ἔκανε τὴν κόρη χήρα προτοῦ κὰν νὰ γίνεῖ νύφη— ἐπιτελώνοντας ἔτσι τὴν εἰμαρμένη του πορεία μέχρι τὸ βίαιο (ἢ δεσποινὶς Κόλντφιλντ, πάντως, θὰ ἔλεγε δίκαιο) τέλος του. Ὁ Κουέντιν εἶχε μεγαλώσει μ' ὅλα αὐτά· τὰ ὀνόματα μόνο ἄλλαζαν κι ἦταν μυριάδες. Γεμάτη ἦταν ἡ παιδική του ἡλικία μὲ τέτοια· τὸ ἴδιο τὸ σῶμα του ἦταν μιὰ ἄδεια αἰθουσα ὅπου ἀντιλαλοῦσαν ἡχηρὰ ἡττημένα ὀνόματα· δὲν ἦταν ἓνα πλάσμα, μιὰ ὀντότητα ὁ Κουέντιν, ἦταν πολιτεία ὁλόκληρη. Ἦταν ἓνας στρατώνας γεμάτος ξεροκέφαλα φαντάσματα κολλημένα στὸ παρελθόν, ποὺ ἀκόμη ἀνάρρωναν, σαράντα τρία χρόνια μετά, ἀπὸ τὸν πυρετὸ ποὺ γιάτρεψε τὴν ἀρρώστια, φαντάσματα ποὺ ξύπνησαν ἀπὸ τὸν πυρετὸ χωρὶς νὰ ξέρουν κὰν πῶς τὸν πυρετὸ πολέμησαν κι ὄχι τὴν ἀρρώστια, ποὺ ὅλο κοιτοῦν μὲ δύστροπο πεῖσμα πρὸς τὰ πίσω πέρα ἀπὸ τὸν πυρετὸ, τὴν ἴδια τὴν ἀρρώστια, μὲ λύπη ἀληθινή, ἀδυνατισμένα ἀπὸ τὸν πυρετὸ μὰ ἀπαλλαγμένα ἀπὸ τὴν ἀρρώστια καὶ μὲ πλήρη ἄγνοια ὅτι ἡ ἐλευθερία τους εἶναι ἡ ἐλευθερία τῆς ἀνημποριᾶς.

(«Μὰ γιατί νὰ τὰ πεῖ σέ μένα;» εἶπε ἐκεῖνο τὸ βραδάκι στὸν πατέρα του ὅταν γύρισε σπῖτι, ἀφοῦ ἐκείνη τὸν ἄφησε νὰ φύγει ἐπιτέλους μὲ τὴν ὑπόσχεση πῶς θὰ ἐπέστρεφε γιὰ νὰ τὴν πάρει μὲ τὸ ἀμαξάκι· «γιατί νὰ τὰ πεῖ σέ μένα; Τί μὲ νοιάζει ἐμένα ἂν τὸ χῶμα ἦ ἡ γῆ ἡ ξέρω καὶ γὼ τί ἄλλο τὸν βαρέθηκε καὶ στράφηκε ἐναντίον του καὶ τὸν ξέκανε; Τί κι ἂν ξέκανε καὶ τὴ δική της οἰκογένεια; Ἀφοῦ ὅλους θὰ γυρίσει καὶ θὰ μᾶς ξεκάνει κάποια μέρα, εἴτε μᾶς λένε Σάτπεν εἴτε Κόλντφιλντ, ἢ ὅ,τι ἄλλο».

«Ἄ»), εἶπε ὁ κύριος Κόμσον. «Πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια ἐμεῖς στὸν Νότο κάναμε τίς γυναῖκες μας κυρά-

δες. Ὑστερα ἦρθε ὁ Πόλεμος καὶ τὶς κυράδες τὶς ἔκα-
νε φαντάσματα. Τί ἄλλο νὰ κάνουμε λοιπόν, ἐφόσον
εἵμαστε κύριοι, παρὰ νὰ τὶς ἀκοῦμε νὰ μιλᾶνε σὰν φα-
ντάσματα;» Κι ἔπειτα εἶπε, «Θὲς νὰ μάθεις στ' ἀλή-
θεια γιατί διάλεξε ἐσένα;» Κάθονταν στὴ βεράντα με-
τὰ τὸ γεῦμα καὶ περίμεναν νὰ ἔρθει ἡ ὥρα ποὺ εἶχε
ὀρίσει ἡ δεσποινὶς Κόλντφιλντ γιὰ νὰ πάει ξανὰ ὁ
Κουέντιν. «Ὁ λόγος εἶναι πὼς θὰ χρειαστεῖ κάποιον
νὰ τὴ συνοδεύσει — κάποιον ἄντρα, κύριο, ἀλλὰ καὶ
ἄρκετὰ νέο ὥστε νὰ κάνει ὅ,τι θὰ τοῦ λέει καὶ ὅπως
θὰ τοῦ τὸ λέει ἐκείνη. Κι ἐπίσης διάλεξε ἐσένα γιατί
ὁ παππούς σου ἦταν ὅ,τι κοντινότερο σὲ φίλο εἶχε πο-
τέ του σ' αὐτὸν τὸν τόπο ὁ Σάτπεν, καὶ μᾶλλον ἔχει
στὸ μυαλό της πὼς ἴσως καὶ νὰ σοῦ ἔχει πεῖ κάτι ὁ
παππούς σου γιὰ κεῖνον καὶ γιὰ κείνη, γιὰ τὸν ἄρρα-
βώνα τους ποὺ δὲν περπάτησε, γιὰ τοὺς ὅρκους ποὺ
κατήντησαν ὄνειδος. Πὼς ἴσως νὰ σοῦ ἔχει πεῖ ὁ παπ-
πούς σου ἀκόμα καὶ γιατί τὴν τελευταία στιγμὴ ἄρ-
νήθηκε νὰ τὸν παντρευτεῖ. Καὶ πὼς ἴσως ὁ παππούς
σου νὰ τὰ ἔχει πεῖ σὲ μένα καὶ ἴσως ἐγὼ σὲ σένα.
Κι ἔτσι, κατὰ κάποιον τρόπο, ὅ,τι κι ἂν γίνεи ἀπόψε
ἐκεῖ πέρα, ὅλη ἡ ὑπόθεση θὰ παραμείνει οἰκογενεια-
κὴ ὁ σκελετός — ἂν ὑπάρχει σκελετός — θὰ μείνει στὴν
ντουλάπα. Μπορεῖ καὶ νὰ πιστεύει πὼς ἂν δὲν εἶχε τὴ
φιλία τοῦ παπποῦ σου, ὁ Σάτπεν ποτὲ δὲν θὰ ἔχει ρι-
ζώσει ἐδῶ, οὔτε θὰ εἶχε παντρευτεῖ τὴν Ἑλέν. Ὅπό-
τε μπορεῖ καὶ νὰ σὲ θεωρεῖ σ' ἓνα βαθμὸ κληρονο-
μικῶς ὑπεύθυνο γιὰ ὅσα συνέβησαν σὲ κείνη καὶ τὴν
οἰκογένειά της ἐξαιτίας του».)

Ὅποιος κι ἂν ἦταν ὁ λόγος ποὺ τὸν διάλεξε, εἴτε
ἦταν αὐτὸς εἴτε κάποιος ἄλλος, ἡ ἀνακάλυψή του, σκε-
φτόταν ὁ Κουέντιν, τραβοῦσε σὲ μάκρος. Στὸ μεταξύ,
σάμπως ἀντίστροφα σὲ σχέση μετὰ τὴ φωνὴ ποὺ ἔσβη-
νε, τὸ ξυπνημένο φάντασμα τοῦ ἄντρα ποὺ ἡ δεσποί-

νὶς Κόλντφιλντ οὔτε νὰ συγχωρήσει μποροῦσε οὔτε νὰ ἐκδικηθεῖ ἄρχιζε νὰ ἀποκτᾷ μιὰ ὑπόσταση σχεδὸν ἀπτή, νὰ σταθεροποιεῖται. "Ἐτσι κλεισμένο καὶ τυλιγμένο μέσα στὶς ἀναθυμιάσεις τῆς κόλασής του, στὴν αὔρα τῆς μὴ-ἀναγέννησης, ρέμβαζε (ρέμβαζε, σκεφτόταν, ἔμοιαζε νὰ διαθέτει νοῦ, σάμπως, μολονότι στερημένο ἀπὸ τὴν ἀνάπαυση — ἄλλωστε ποιὸς εἶναι ἀπρόσβλητος ἀπὸ τὴν κούραση — ποὺ ἐκείνη ἀρνιόταν νὰ τοῦ χαρίσει, οὔτε καὶ τώρα κινδύνευε ἀπὸ κανένα κακὸ καὶ κανένα πλῆγμα δικό της) ἔχοντας αὐτὴ τὴν ὑπόσταση γαλήνιο καὶ ἄκακο πιά κι οὔτε κὰν πολὺ προσηλωμένο — ἡ τερατώδης μορφή, ὅσο συνέχιζε ἡ φωνὴ τῆς δεσποινίδας Κόλντφιλντ, ἄρχιζε νὰ ἀναλύεται μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ Κουέντιν σὲ δύο ἡμι-τερατώδη παιδιὰ καὶ οἱ τρεῖς μορφές μαζί νὰ σχηματίζουν τὸ σκοτεινὸ φόντο γιὰ τὴν τέταρτη, τὴ μητέρα, τὴν "Ἐλεν, τὴ νεκρὴ ἀδελφή: μιὰ Νιόβη δίχως δάκρυα, ποὺ ἔμεινε ἔγκυος ἀπὸ τὸν δαίμονα μέσα σ' ἓναν ἐφιάλτη, ποὺ ἀκόμα καὶ ζωντανὴ κινοῦνταν χωρὶς ζωὴ καὶ θρηνοῦσε χωρὶς κλάμα, ποὺ εἶχε τὴν ἀχλὺ τῆς γαλήνιας καὶ ἀνυποψίαστης ἀπόγνωσης, ὅχι σὰν νὰ τοὺς εἶχε, ἃς ποῦμε, θάψει ὅλους τοὺς ἄλλους ἢ, ἀντίθετα, νὰ εἶχε πεθάνει πρώτη, ἀλλὰ σὰν νὰ μὴν εἶχε ζήσει κὰν. Λὲς καὶ τοὺς ἔβλεπε ὁ Κουέντιν, καὶ τοὺς τέσσερις στημένους ὅπως συνηθίζοταν νὰ στήνονται ἐκείνη τὴν ἐποχὴ οἱ οἰκογένειες, ἐπίσημα, μὲ ἄψυχη ἀξιοπρέπεια, μὲ τὴν ὄψη ξεθωριασμένης καὶ παμπάλαιας φωτογραφίας ποὺ ἔχει μεγεθυνθεῖ καὶ κρέμεται στὸν τοῖχο πίσω καὶ πάνω ἀπὸ τὴ φωνή, ἐνῶ ἡ κάτοχος τῆς φωνῆς οὔτε ποὺ τὴν ἀντιλαμβάνεται, λὲς καὶ (ἡ δεσποινὶς Κόλντφιλντ) δὲν εἶχε ξαναδεῖ ποτέ της τοῦτο τὸ δωμάτιο — μιὰ εἰκόνα, μιὰ τετράδα μὲ φύση παράξενη, ἀλλόκοτη καὶ ἀντιφατικὴ ἀκόμα καὶ γιὰ τὸν Κουέντιν· κάπως ἀκατανόητη, κάπως (ἀκόμα καὶ στὰ

εἴκοσι) λάθος — μιὰ τετράδα, μὲ τὸ τελευταῖο τῆς μέ-
 λος νὰ ἔχει εἴκοσι πέντε χρόνια πεθαμένο καὶ τὸ πρῶ-
 το πενήντα, πὺ ἀναδύθηκε τώρα μέσα ἀπὸ τὴν πνι-
 γερὴ σκοτεινιά ἐνὸς νεκροῦ σπιτιοῦ κάπου ἀνάμεσα
 στὴ βλοσυρὴ καὶ ἀδιάλλακτη ἀσυγχωρησίᾳ μιᾶς γριᾶς
 γυναίκας καὶ τὸν παθητικὸ ἐκνευρισμὸ ἐνὸς εἰκοσά-
 χρονου νέου πὺ σκέφτεται ἐνῶ ἀκόμῃ ἀκούει τὴ φω-
 νὴ Μπορεῖ νὰ πρέπει νὰ ξέρεις τὸν ἄλλον τρομερὰ κα-
 λὰ γιὰ νὰ τὸν ἀγαπᾷς ἀλλὰ ὅταν κάποιον τὸν μισεῖς
 ἐδῶ καὶ σαράντα τρία χρόνια σίγουρα τὸν ξέρεις τρο-
 μερὰ καλὰ ἄρα ἴσως καλύτερα τότε ἴσως μιὰ χαρὰ
 ὅλα γιὰτὶ μετὰ ἀπὸ σαράντα τρία χρόνια κανεῖς δὲν
 μπορεῖ νὰ σὲ ξαφνιάσει καὶ νὰ σὲ κάνει εἴτε νὰ χα-
 ρεῖς πολὺ εἴτε νὰ θυμώσεις. Κι ἴσως αὐτά (ἡ φωνή, τὰ
 λόγια, ἡ ἀπύθμενη καὶ ἀφόρητη κατάπληξη) νὰ ὑπῆρ-
 ξαν κάποτε κραυγὴ φωναχτή, σκέφτηκε ὁ Κουέντιν,
 κάποτε πολὺ παλιὰ ὅταν ἐκείνη ἦταν κορίτσι — ἓνα
 κορίτσι ὅλο νεαρὴ καὶ ἀκατάβλητη ἀμετανοησία, μιὰ
 καταγγελία τῶν τυφλῶν περιστάσεων τῶν ἄγριων γε-
 γονότων· ὄχι πιά. Τώρα πιά ἔχει ἀπομείνει μόνο ἡ
 ματαιωμένη μοναχικὴ γέρικη γυναικεία σάρκα, ἐδῶ
 καὶ σαράντα τρία χρόνια σὲ πόλεμο μὲ τὴν παλιὰ προ-
 σβολή, μὲ τὴν παλιὰ ἀσυγχωρησίᾳ ἐξοργισμένη καὶ
 προδομένη ἀπὸ τὴν τελικὴ, τὴν ὑπέρτατη ὕβρη, τὸν
 θάνατο τοῦ Σάτπεν.

«Δὲν ἦταν κύριος. Οὔτε κὰν κύριος δὲν ἦταν. Ἡρ-
 θε ἐδῶ μὲ ἓνα ἄλογο καὶ δυὸ πιστόλια καὶ ἓνα ὄνομα
 πὺ κανεῖς ποτὲ δὲν εἶχε ξανακούσει οὔτε ἤξερε μὲ
 σιγουριά πῶς ἦταν δικό του ὅπως καὶ τὸ ἄλογο καὶ
 τὰ πιστόλια του, καὶ ἔψαχνε μέρος γιὰ νὰ κρυφτεῖ καὶ
 ἡ Κομητεία Γιοκναπατόφα τοῦ τὸ χάρισε αὐτό. Ἀνα-
 ζήτησε τὴν ἐγγύηση ἀνθρώπων μὲ καλὴ φήμῃ πὺ θὰ
 κρατοῦσαν μακριὰ τοὺς ἄλλους καὶ ἀργότερα ὅσους ξέ-
 νους μπορεῖ νὰ ἀναζητοῦσαν καὶ ἐκεῖνον, καὶ τὸ Τζέ-

φερσον τοῦ τὴν πρόσφερε τὴν ἐγγύηση. Κι ὕστερα χρειάστηκε τὴν ἀξιοπρέπεια, τὴν ἀσπίδα μιᾶς ἐνάρετης γυναίκας γιὰ νὰ μὴν μποροῦν νὰ τὸν κλονίσουν οὔτε κὰν ἐκεῖνοι ποὺ τοῦ εἶχαν προσφέρει ἀρχικὰ τὴν προστασία τους ὅταν μοιραῖα θὰ ῥχόταν ἡ ἡμέρα καὶ ἡ ὥρα ποὺ κι αὐτοὶ θὰ ξεσηκώνονταν ἐναντίον του μέσα στὴν περιφρόνηση καὶ τὸν ἀποτροπιασμό καὶ τὴν ἀγανάκτηση, κι αὐτὴ τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ τὴν ἔδωσε ὁ πατέρας ὁ δικός μου καὶ τῆς Ἑλέν. Ἄ, δὲν θὰ κάνω τὸν συνήγορο τῆς Ἑλέν: μιὰ τυφλὴ ρομαντικὴ ἀνόητη ποὺ μόνο ἡ νιότη καὶ ἡ ἀπειρία της μποροῦν νὰ τὴ δικαιολογήσουν, καὶ ἂν τυφλὴ ρομαντικὴ ἀνόητη, καὶ μετὰ τυφλὴ γυναίκα μητέρα ἀνόητη, ὅταν πιὰ δὲν εἶχε οὔτε τὴ νιότη οὔτε τὴν ἀπειρία γιὰ δικαιολογία, ἐτοιμοθάνατη σ' ἐκεῖνο τὸ σπίτι ποὺ εἶχε χαρίσει τὴν περηφάνια καὶ τὴ γαλήνη της γιὰ ἀντάλλαγμα καὶ κανεὶς νὰ μὴν εἶναι μαζί της παρὰ μόνο ἡ θυγατέρα ποὺ ἦταν κιόλας τὸ ἴδιο μὲ χήρα χωρὶς νὰ γίνεи κὰν νύφη ποτὲ καί, τρία χρόνια ἀργότερα, ἔμελλε νὰ γίνεи χήρα κανονικὴ χωρὶς νὰ ἔχει ὑπάρξει τίποτε ἄλλο, κι ὁ γιὸς ποὺ εἶχε ἀπαρνηθεῖ τὴν ἴδια τὴ στέγη ὅπου γεννήθηκε καὶ ὅπου ἐπρόκειτο νὰ ἐπιστρέψει μόνο μία ἀκόμα φορὰ πρὶν νὰ ἐξαφανιστεῖ γιὰ πάντα, καὶ πάλι ὡς δολοφόνος καὶ σχεδὸν ἀδελφοκτόνος· κι ἐκεῖνος, ὁ δαίμονας παλιάνθρωπος καὶ διάβολος, νὰ πολεμᾷ στὴ Βιρτζίνια, ὅπου οἱ πιθανότητες ν' ἀπαλλαγεῖ ὁ κόσμος ἀπὸ δαῦτον ἦταν οἱ μεγαλύτερες ἀπ' ὅπουδὴποτε ἄλλοῦ στὸν κόσμο, κι ὅμως καὶ ἡ Ἑλέν καὶ ἐγὼ τὸ ξέραμε πῶς θὰ γυρίσει, πῶς πρῶτα θὰ πέσουν ἓνας πρὸς ἓναν ὅλοι οἱ ἄντρες τῆς στρατιᾶς μας κι ὕστερα θὰ βρεῖ ἐκεῖνον σφαίρα ἢ μπάλα κανονιοῦ. Καὶ μόνο ἐγὼ, παιδί, παιδί σοῦ λέω, τέσσερα χρόνια πιὸ μικρὴ ἀπὸ τὴν ἀνιψιὰ ποὺ μοῦ ζητήθηκε νὰ σώσω, νὰ εἶμαι ἐκεῖ γιὰ νὰ ἀκούσω τὴν Ἑλέν νὰ μοῦ πεῖ,

“Προστάτεψέ την. Προστάτεψε τουλάχιστον την Τζούντιθ”. Ναι, μιὰ τυφλή ρομαντική ανόητη, τώρα πιά χωρίς οὔτε κὰν ἐκεῖνα τὰ ἑκατὸ μίλια τῆς φυτείας ποὺ προφανῶς συγκίνησαν τὸν πατέρα μας οὔτε κι ἐκεῖνο τὸ μεγάλο σπίτι καὶ τὴν ἰδέα τῶν σκλάβων στὰ πόδια σου μέρα καὶ νύχτα πού, ἄς μὴν πῶ συγκίνησαν, πάντως ἔφεραν μὲ τὰ νερά τους τὴ θεία της. Ὁχι. Μόνο τὸ πρόσωπο ἐνὸς ἄντρα εἶχε, ποὺ κάπως τὰ κατὰφερε καὶ μπῆκε καμαρωτὸς καβάλα στ’ ἄλογο — ἐνὸς ἄντρα ποὺ κανένας (οὔτε κὰν ὁ πατέρας ποὺ ἐπρόκειτο νὰ τοῦ δώσει νὰ παντρευτεῖ τὴ μιὰ του κόρη) δὲν ἤξερε ἂν εἶχε παρελθὸν ἢ ἂν δὲν τολμοῦσε νὰ τὸ ἀποκαλύψει — ἐνὸς ἄντρα ποὺ μπῆκε στὴν πόλη μὲ τ’ ἄλογο καὶ δύο πιστόλια κι ἓνα κοπάδι ἀγρίμια ποὺ ὁλομόναχος αὐτὸς τὰ εἶχε κυνηγήσει γιατί ὁ φόβος τὸν ἔκανε πιὸ δυνατὸ κι ἀπ’ ὅσο ἦταν οἱ ἄλλοι στὸ συφοριασμένο μέρος ἀπ’ ὅπου τὸ εἶχε σκάσει, καὶ μαζὶ ἐκεῖνον τὸν Γάλλο ἀρχιτέκτονα ποὺ ἔμοιαζε μὲ τὴ σειρά του σὰν θήραμα ποὺ τσάκωσαν οἱ νέγροι — ἐνὸς ἄντρα ποὺ κατέφυγε ἐδῶ καὶ κρύφτηκε, ποὺ καλύφθηκε πίσω ἀπὸ τὴν ἀξιοπρέπεια, πίσω ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ἑκατὸ μίλια γῆς ποὺ πῆρε ἀπὸ κάποια φυλὴ ἀδάων Ἰνδιάνων, κανεὶς δὲν ξέρει πῶς, κι ἀπὸ ἓνα σπίτι σὲ μέγεθος δικαστικοῦ μεγάρου ὅπου ἔζησε τρία χρόνια χωρὶς οὔτε παράθυρο οὔτε πόρτα οὔτε κρεβάτι ἐκεῖ μέσα καὶ παρ’ ὅλ’ αὐτὰ τὸ ἔλεγε «Κατοστάρι τοῦ Σάτπεν» λὲς καὶ ἦταν βασιλικὴ γῆ κληροδοτημένη ἀπὸ τὸν προπροπάππο του διαρκῶς καὶ ἀδιαλείπτως — σπίτι, θέση, σύζυγος καὶ οἰκογένεια πού, ἐπειδὴ ἦταν ἀπαραίτητα ὡς κάλυψη, τὰ ἀποδεχόταν μαζὶ μὲ τὰ ὑπόλοιπα τῆς ἀξιοσέβαστης ζωῆς ἔτσι ὅπως θὰ ἀποδεχόταν τὴν ἀναπόφευκτη ἐνόχληση ἢ ἀκόμα καὶ τὸν πόνο ἀπὸ τὰ ἀγκύλια καὶ τὰ ἀγκάθια ἐνὸς θάμνου ἂν ὁ θάμνος τοῦ παρεῖχε τὴν προστασία ποὺ ἀναζητοῦσε.

»Όχι· οὔτε καν κύριος. Καί με τήν Ὑλέν πού παντρεύτηκε καί με δέκα χιλιάδες Ὑλέν νά παντρευόταν πάλι κύριος δέν θά μπορούσε νά γίνει. Ὑχι πώς ἤθελε νά εἶναι ἢ ἔστω νά περνάει γιά κύριος. Ὑχι. Δέν ἦταν ἀπαραίτητο αὐτό ἀφοῦ τὸ μόνο πού εἶχε ἀνάγκη ἦταν τὸ ὄνομα τῆς Ὑλέν καί τοῦ πατέρα μας πάνω στήν ἄδεια γάμου (ἢ τὸν ὅποιο ἄλλο τίτλο ἀξιοπρέπειας) νά τὸ βλέπουν οἱ ἄλλοι καί νά τὸ διαβάζουν, ὅπως θά ἤθελε καί τήν ὑπογραφή τοῦ πατέρα μας (ἢ ὁποιουδήποτε ἄλλου ἀνθρώπου με καλὴ φήμη) πάνω σὲ μιὰ ὑποσχετικὴ ἐπιστολὴ γιὰτὶ ὁ πατέρας μας ἤξερε ποιὸς ἦταν ὁ πατέρας του στὸ Τενεσί καί παλιότερα ποιὸς ἦταν ὁ παππούς του στὴ Βιρτζίνια καί οἱ γείτονές μας καί οἱ ἄνθρωποι πού ἀνάμεσά τους ζούσαμε ξέρανε ὅτι ξέραμε κι ἐμεῖς ξέραμε ὅτι ξέρανε πὼς ξέρουμε καί ξέραμε πὼς θά μᾶς πίστευαν γιὰ τὸ ποιοὶ ἡμασταν καί ἀπὸ ποῦ ἡμασταν ἀκόμα καί ψέματα νά λέγαμε, κι ἔτσι κάπως με τήν πρώτη ματιὰ πού ἔριχνες σ' ἐκεῖνον καταλάβαινες πὼς θά ἔλεγε ψέματα γιὰ τὸ ποιὸς εἶναι κι ἀπὸ ποῦ καί γιὰτὶ ἦρθε ἔστω καί μόνον ἐπειδὴ προφανῶς δέν ἐννοοῦσε νά πεῖ τίποτε ἀπολύτως. Καί τὸ ἴδιο τὸ γεγονὸς πὼς ἀναγκάστηκε νά διαλέξει τήν ἀξιοπρέπεια γιὰ νά κρυφτεῖ ἦταν ἐπαρκὴς ἀπόδειξη (ἂν ὑποθέσουμε πὼς χρειάζοταν κανεὶς περαιτέρω ἀποδείξεις) ὅτι τὸ εἶχε σκάσει ἀπὸ ἓνα μέρος πού ἦταν τὸ ἀντίθετο τῆς ἀξιοπρέπειας καί τόσο σκοτεινὸ ὥστε νά μὴν μιλάει ποτὲ γι' αὐτό. Γιὰτὶ ἦταν πάρα πολὺ νέος. Ἦταν μόλις εἴκοσι πέντε καί κανένας ἄντρας εἴκοσι πέντε χρονῶν δέν πάει οἰκαιοθελῶς νά ὑποστεῖ τίς κακουχίες καί τίς στερήσεις πού ἔχει ἢ ἀποψίλωση παρθένας γῆς καί ἢ ἐγκατάσταση φυτείας σὲ ἓναν καινούργιο τόπο μόνο γιὰ τὰ λεφτά· τουλάχιστον κανένας νεαρὸς ἄντρας πού δέν κουβαλάει παρελθὸν γιὰ τὸ ὅποιο δέν θέλει νά μι-

λήσει, στὸ Μισισιπὶ τοῦ 1833, ἐνῶ τὸ ποτάμι εἶναι γεμάτο ἀτμόπλοια τίγκκα σὲ ἀνόητους μπεκρῆδες φορτωμένους διαμάντια καὶ ἔτοιμους νὰ πετάξουν τὰ μπαμπάκια καὶ τοὺς σκλάβους τους στὸ ποτάμι προτοῦ φτάσει τὸ καράβι Νέα Ὁρλεάνη — κανέννας νέος δὲν κάνει τέτοιο πράγμα ἐνῶ αὐτὸ ἀπέχει μόλις μιὰ νύχτα δρόμο καὶ τὸ μόνο του μειονέκτημα ἢ ἐμπόδιο εἶναι οἱ ἄλλοι παλιάνθρωποι ἢ ὁ κίνδυνος νὰ βρεθεῖ κι ὁ ἴδιος πεταμένος σὲ καμιὰ ἀμμοσύρτη στὸ ποτάμι ἢ στὴ χειρότερη περίπτωση νὰ κρέμεται στὴν ἄκρη κανενὸς σκοιinioῦ. Καὶ δὲν ἦταν νὰ πεῖς ὁ μικρὸς γιὸς τῆς οἰκογένειας ποὺ τὸν ἔστειλαν ἀπὸ κάποια παλιά, ἥσυχη περιοχὴ ὅπως ἡ Βιρτζίνια ἢ ἡ Καρολίνα μὲ μερικοὺς παραπανήσιους νέγρους γιὰ νὰ βρεῖ καινούργια γῆ, γιατί ὅποιος καὶ νὰ τοὺς ἔβλεπε τοὺς νέγρους του καταλάβαινε πῶς προέρχονταν ἀπὸ τόπους πολὺ πιὸ παλιούς κι ἀπὸ τὴ Βιρτζίνια ἢ τὴν Καρολίνα ἀλλὰ καθόλου ἥσυχους. Καὶ μιὰ ματιὰ στὸ πρόσωπο ἐκείνου τοῦ ἄντρα ἀρκοῦσε γιὰ νὰ καταλάβεις πῶς κανονικὰ θὰ εἶχε διαλέξει τὸ Ποτάμι ἀκόμα κι ἂν ἦταν σίγουρο τὸ σκοινί, ἀντὶ νὰ ξεκινήσει ὅ,τι ξεκίνησε ἀκόμα κι ἂν ἤξερε πῶς θὰ ἔβρισκε χρυσάφι νὰ τὸν περιμένει θαμμένο στὴ γῆ ποὺ ἀπέκτησε.

»Ὁχι. Οὔτε τὴν Ἐλεν θὰ δικαιολογήσω ἀλλὰ οὔτε κι ἐμένα. Ἐμένα μάλιστα ἀκόμα λιγότερο, γιατί ἐγὼ εἶχα εἴκοσι χρόνια γιὰ νὰ τὸν παρακολουθῶ ἐνῶ ἡ Ἐλεν μόνο πέντε. Καὶ σ' αὐτὰ τὰ πέντε οὔτε κὰν νὰ τὸν βλέπει ἀλλὰ ν' ἀκούει μονάχα ἀπὸ δεῦτερο χέρι τί ἔκανε, κι ἀπ' αὐτὰ μόνο τὰ μισὰ ἀφοῦ ἀπ' ὅ,τι φαίνεται τὰ ἄλλα μισὰ ἀπ' ὅσα ἔκανε δὲν τὰ ἤξερε κανέννας κι ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα τὰ μισὰ κανεῖς ποτὲ δὲν θὰ τὰ ἔλεγε σὲ μιὰ σύζυγο, πόσω μᾶλλον σὲ μιὰ μικρὴ κοπέλα· ἦρθε ἐδῶ πέρα κι ἔστησε ἓνα πανηγύρι ποὺ κράτησε πέντε χρόνια καὶ ἡ πόλη τοῦ Τζέφερσον τὸν

πλήρωνε για τήν ψυχαγωγία τουλάχιστον με τήν προστασία της στὸν βαθμὸ ποὺ δὲν ἀποκάλυπτε στὶς γυναῖκες τί πράματα ἔκανε. Ἐγὼ ὅμως εἶχα ὅλη μου τὴ ζωὴ για νὰ τὸν παρακολουθῶ, ἀφοῦ προφανῶς καὶ για λόγους ποὺ ὁ Κύριος δὲν θεώρησε σωστὸ νὰ μοῦ ἀποκαλύψει, ἡ ζωὴ μου ἔμελλε νὰ τελειώσει ἓνα ἀπόγευμα τοῦ Ἀπριλίου πρὶν ἀπὸ σαράντα τρία χρόνια, γιατί κανένας ἄνθρωπος ποὺ γνώρισε ἔστω καὶ λίγο αὐτὸ ποὺ λέμε ζωὴ δὲν θὰ ἔδινε τὸ ἴδιο ὄνομα σὲ ὅ,τι ἔχω περάσει ἐγὼ ἀπὸ τότε. Ἐγὼ εἶδα τί συνέβη στὴν ἀδελφὴ μου τὴν Ἑλεν. Τὴν εἶδα νὰ ἀποτραβιέται ἀπὸ τὸν κόσμο, παρακολουθώντας ἐκεῖνα τὰ δύο ἐξαρχῆς καταδικασμένα παιδιὰ νὰ μεγαλώνουν καὶ νὰ μὴν ἔχει τρόπο νὰ τὰ σώσει. Εἶδα τὸ τίμημα ποὺ πλήρωσε για κεῖνο τὸ σπίτι καὶ για κείνη τὴν περηφάνια· εἶδα τίς ὑποσχετικὲς τῆς περηφάνιας καὶ τῆς ἱκανοποίησης καὶ τῆς γαλήνης καὶ ὅ,τι ἄλλο εἶχε ὑπογράψει μπαίνοντας στὴν ἐκκλησία ἐκεῖνο τὸ βράδυ, τίς εἶδα νὰ σκᾶνε ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλη. Εἶδα τὸν γάμο τῆς Τζούντιθ νὰ ἐμποδίζεται τελείως παράλογα, χωρὶς οὔτε ἴχνος δικαιολογίας· εἶδα τὴν Ἑλεν νὰ πεθαίνει καὶ νὰ ἔχει μόνο ἑμένα, μικρὸ παιδί, νὰ στραφεῖ για νὰ μοῦ ζητήσῃ νὰ προστατέψω τὸ παιδί ποὺ τῆς εἶχε ἀπομείνει· εἶδα τὸν Χένρι ν' ἀποκηρύσσει τὸ σπίτι του καὶ τὴν κληρονομιά του καὶ μετὰ νὰ ἐπιστρέφει καὶ στὴν οὐσία νὰ πετάει τὸ ματωμένο πτώμα τοῦ ἀγαπημένου τῆς ἀδερφῆς του στὸν ποδόγυρο τοῦ νυφικοῦ της· εἶδα κι ἐκεῖνον τὸν ἄντρα νὰ ἐπιστρέφει —τὴν πηγὴ καὶ τὸ μυαλὸ τοῦ κακοῦ, ποὺ εἶχε προλάβει νὰ θάψει ὅλα του τὰ θύματα—, αὐτὸν ποὺ ἔπλασε δύο παιδιὰ ὅχι μόνο για νὰ καταστρέψουν τὸ ἓνα τ' ἄλλο καὶ τὴ δική του φάρα, ἀλλὰ καὶ τὴ δική μου φάρα ἐπίσης, κι ὥστόσο συμφώνησα νὰ τὸν παντρευτῶ.

»Ὁχι. Καθόλου δὲν δικαιολογῶ τὸν ἑαυτό μου. Κι οὔτε τὴ νιότη ἐπικαλοῦμαι, γιατί ποιο πλάσμα σ' ὁλό-

κληρο τὸν Νότο ἀπὸ τὸ 1861 καὶ μετὰ, ἄντρας γυναίκα νέγρος ἢ μιγάς, βρῆκε ποτὲ τὸν χρόνον ἢ τὴν εὐκαιρίαν ὅχι μόνον νὰ ζήσει σὰν νέος ἀλλὰ ἔστω καὶ νὰ ἀκούσει ἀπὸ ἄλλους ποὺ ὑπῆρξαν νέοι πῶς εἶναι αὐτό. Δὲν ἐπικαλοῦμαι οὔτε τὴ συγγένεια καὶ τὴν ἐγγύτητα: τὸ γεγονὸς δηλαδὴ πῶς ἐγώ, μιὰ νέα γυναίκα σὲ ἡλικία γάμου καὶ σὲ μιὰ ἐποχὴ ὅπου οἱ περισσότεροι νεαροὶ ἄντρες ποὺ κανονικὰ θὰ μπορούσα νὰ γνωρίσω κείτονταν νεκροὶ σὲ πεδία χαμένων μαχῶν, εἶχα ζήσει μαζί του δύο χρόνια κάτω ἀπὸ τὴν ἴδια στέγη. Δὲν ἐπικαλοῦμαι οὔτε τίς ὑλικὲς ἀνάγκες: τὸ γεγονὸς ὅτι ὡς ὀρφανὴ γυναίκα πάμπτωχη στράφηκα ὅπως ἦταν φυσικὸ ὅχι γιὰ προστασία ἀλλὰ γιὰ τροφὴ στὸ μοναδικό μου σόι: τὴν οἰκογένεια τῆς νεκρῆς ἀδελφῆς μου· ἀπὸ τὴν ἄλλη ἀρνοῦμαι νὰ κατηγορηθῶ, ἐγώ, μιὰ εἰκοσάχρονη ὀρφανή, μιὰ νέα γυναίκα χωρὶς καθόλου πόρους, ποὺ ζητοῦσε ὅχι ἀπλῶς νὰ μεταστρέψει τὴν κατάστασή της ἀλλὰ καὶ νὰ ὑπερασπιστεῖ τὴν τιμὴ μιᾶς οἰκογένειας ποὺ τὸ καλὸ ὄνομα τῶν γυναικῶν της ποτὲ δὲν ἀμαυρώθηκε, ἀποδεχόμενη μιὰ ἔντιμη πρόταση γάμου ἀπὸ τὸν ἄντρα ποὺ ἔφερνε τὸ φαγητὸ μὲ τὸ ὅποιο ἤμουν ἀναγκασμένη νὰ ἐπιβιώνω. Ἀλλὰ κυρίως δὲν ἐπικαλοῦμαι οὔτε τὸν ἑαυτό μου τὸν ἴδιο: μιὰ νέα γυναίκα ποὺ ἔχει μόλις βγεῖ ἀπὸ ἓνα ὀλοκαύτωμα ποὺ τῆς στέρησε γονεῖς ἀσφάλεια καὶ τὰ πάντα, ποὺ ἔχει δεῖ ὅλα ὅσα σήμαιναν ζωὴ γιὰ κείνη νὰ γκρεμίζονται μπροστὰ στὰ πόδια κάποιων λιγοστῶν προσώπων, ἀνδρῶν στὴ μορφή ἀλλὰ ἡρώων στὸ ἀνάστημα καὶ στὸ ὄνομα: μιὰ νέα γυναίκα λοιπὸν ὑποχρεωμένη νὰ βρίσκεται κάθε ὥρα τῆς ἡμέρας σὲ ἐπαφὴ μὲ ἓναν ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἄντρες ποὺ, ὅ,τι κι ἂν ὑπῆρξε κάποτε κι ὅ,τι κι ἂν πίστευε ἢ ἤξερε κι ἡ ἴδια γι' αὐτόν, εἶχε ὥστόσο πολεμήσει ἐπὶ τέσσερα τιμημένα χρόνια γιὰ τὸ χῶμα καὶ τίς παραδόσεις τῆς γενέθλιας γῆς

της (κι ὁ ἄντρας πού εἶχε κάνει κάτι τέτοιο, κι ἄς εἶχε τὴν ταμπέλα τοῦ κακοποιοῦ, στὰ μάτια της εἶχε ἐπίσης, ἔστω καὶ μέσω τοῦ συσχετισμοῦ του μὲ τοὺς ἄλλους, τὴ μορφή καὶ τὸ ἀνάστημα τοῦ ἥρωα) καὶ τώρα ἔβγαινε κι ἐκεῖνος ἀπὸ τὸ ἴδιο ὀλοκαύτωμα πού βασάνισε καὶ τὴν ἴδια, χωρὶς κανένα ἐφόδιο γιὰ ν' ἀντιμετωπίσει τὸ μέλλον τοῦ Νότου παρὰ μόνο τὰ δυὸ του χέρια καὶ τὸ σπαθὶ πού τουλάχιστον ποτέ του δὲν παρέδωσε καὶ τὴν εὐφημο μνεῖα ἀπὸ τὸν ἡττημένο στρατηγὸ του γιὰ τὴν ἀνδρεία του. Ναί, ἦταν γενναῖος. Αὐτὸ οὐδέποτε τὸ ἀμφισβήτησα. Μὰ τό 'φερε ἡ μοίρα, κι ὁ εὐγενὴς σκοπὸς μας, ἡ ἴδια μας ἡ ζωὴ καὶ οἱ μελλοντικὲς ἐλπίδες καὶ ἡ παλαιὰ μας περηφάνια ὅλα κλονίστηκαν καὶ μόνο κάτι τέτοιοι ἄντρες βρέθηκαν νὰ τὰ στηρίζουν — ἄντρες γενναῖοι καὶ δυνατοὶ ἀλλὰ χωρὶς τιμὴ καὶ ἔλεος. Οὐδεμία ἐκπληξὴ πού ὁ Κύριος ἔκρινε σωστὸ νὰ χάσουμε).

«Μά'στα, κυρία», εἶπε ὁ Κουέντιν.

«Καὶ τό 'φερε ἡ μοίρα κι ἔπεσε ὁ κλῆρος στὸν πατέρα μας, τὸν πατέρα τὸν δικό μου καὶ τῆς 'Ελεν, ἀπ' ὅλους τοὺς πατεράδες πού πῆγαιναν ἐκεῖ πέρα καὶ πίνανε καὶ χαρτόπαιζαν μαζί του καὶ τὸν βλέπανε νὰ παλεῦει μὲ κείνους τοὺς ἄγριους νέγρους, πατεράδες πού θὰ μπορούσε ἀκόμα καὶ νὰ 'χε κερδίσει τὶς κόρες τους στὰ χαρτιά. Τό 'φερε ἡ μοίρα νὰ εἶναι ὁ δικὸς μας πατέρας. Ἀπὸ ποῦ κι ὥς ποῦ προσέγγισε τὸν δικό μας πατέρα, μὲ τί πάτημα; τί ἄλλο μπορεῖ νὰ ὑπῆρχε ἀνάμεσά τους ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς καλοὺς τρόπους δύο ἀνδρῶν πού συναντιοῦνται στὸν δρόμο, ἀνάμεσα σὲ ἓναν ἄνθρωπο πού ἔχει ἔρθει ἀπὸ τὸ πουθενὰ ἢ τέλος πάντων δὲν τολμάει νὰ πεῖ ἀπὸ ποῦ καὶ στὸν πατέρα μας; τί ἄλλο μπορεῖ νὰ ὑπῆρχε ἀνάμεσα σὲ ἓναν τέτοιον ἄντρα καὶ στὸν μπαμπά — ἓνα ἐξέχον μέλος τῆς Ἐκκλησίας τῶν Μεθοδιστῶν, ἓναν ἔμπορο πού δὲν ἦταν

πλούσιος και πού όχι μόνο δεν έκανε τίποτα μὰ τίποτα για νὰ μεγαλώσει τὴν περιουσία ἢ τίς προοπτικές του ἀλλὰ οὔτε κατὰ διάνοια δὲν ἐπρόκειτο ποτὲ νὰ ἔχει ὅ,τι θὰ ἤθελε, οὔτε κατὰ τύχη — ἓναν ἄντρα πού δὲν κατεῖχε οὔτε γῆ οὔτε δούλους παρὰ μόνο δύο ὑπηρέτες τοῦ σπιτιοῦ πού τοὺς ἀπελευθέρωσε ἀμέσως μόλις τοὺς πῆρε, μόλις τοὺς ἀγόρασε, πού οὔτε ἔπινε οὔτε κυνηγοῦσε οὔτε καὶ χαρτόπαιζε· τί μπορεῖ νὰ ὑπῆρχε ἀνάμεσα στὸν μπαμπὰ καὶ σ' ἓναν ἄνθρωπο πού γνωρίζω μετὰ βεβαιότητος πὼς σὲ ἐκκλησία τοῦ Τζέφερσον μόνο τρεῖς φορὲς πάτησε — τὴ μία ὅταν πρωτοεῖδε τὴν Ἑλεν, ἄλλη μία στὴν πρόβα τῆς τελετῆς καὶ ἄλλη μία ὅταν τέλεσαν τὸν γάμο· ἓναν ἄνθρωπο πού ὅποιος καὶ νὰ τὸν ἔβλεπε καταλάβαινε πὼς ἔστω κι ἂν τώρα προφανῶς δὲν εἶχε καθόλου λεφτά, ἦταν συνηθισμένος νὰ ἔχει καὶ ἀποφασισμένος νὰ ξαναποκτήσει καὶ δὲν θὰ δίσταζε μπροστὰ σὲ τίποτα για νὰ τὸ πετύχει — αὐτὸς ὁ ἄντρας πὼς τό ἔφερε ἡ μοίρα καὶ ξεχώρισε τὴν Ἑλεν μέσα σὲ μιὰ ἐκκλησία. Σὲ ἐκκλησία, σημειωτέον, λὲς καὶ κρεμόταν κάποια θανατερὴ κατάρρα στὴν οἰκογένειά μου ἀπὸ πάνω καὶ ὁ Θεὸς ὁ Ἰδιος φρόντισε νὰ τὴ λουστοῦμε μέχρι τὴν τελευταία ρανίδα λάσπης. Ναί, μιὰ θανατερὴ κατάρρα καὶ πάνω στὸν Νότο καὶ πάνω στὴν οἰκογένειά μας μόνο καὶ μόνο θαρρεῖς ἐπειδὴ κάποιος πρόγονός μας ἐπέλεξε νὰ φτιάξει τὴ γενιά του σὲ ἓναν τρόπο εὐάλωτο στὸ θανατικὸ καὶ ἤδη καταραμένο, ἀκόμα κι ἂν δὲν εἶχε ἔρθει ἡ δικὴ μας οἰκογένεια, οἱ πρόγονοι τοῦ πατέρα μας, οἱ ὅποιοι εἶχαν ὑποστεῖ τὴν κατάρρα ἀπὸ πολὺ νωρίτερα καὶ δὲν τοὺς εἶχε ἐξαναγκάσει ὁ Θεὸς νὰ ἐγκατασταθοῦν σὲ ἓναν τρόπο κι ἓναν χρόνο ὅπου ἡ κατάρρα ἤδη ὑπῆρχε. Μὲ ἀποτέλεσμα κι ἐγώ, παιδιὶ τόσο μικρὸ πού ἀκόμη δὲν ἤξερα τίποτα, παρόλο πού ἡ Ἑλεν ἦταν ἡ ἀδερφή μου καὶ ὁ Χένρι καὶ ἡ Τζού-

ντιθ ἀνιψιὸς καὶ ἀνιψιά μου, δὲν μποροῦσα νὰ βγαίνω ἔξω παρὰ μόνο ἂν ἦταν μαζί μου ὁ μπαμπὰς ἢ ἡ θεία μου κι οὔτε κἀν νὰ παίζω μὲ τὸν Χένρι καὶ τὴν Τζούντιθ παρὰ μόνο μὲς στὸ σπíti (κι ὅχι ἐπειδὴ ἤμουν τέσσερα χρόνια πιὸ μικρὴ ἀπὸ τὴν Τζούντιθ καὶ ἔξι χρόνια πιὸ μικρὴ ἀπὸ τὸν Χένρι· ἐξάλλου σὲ μένα δὲν στράφηκε ἡ "Ἐλεν πρὶν πεθάνει γιὰ νὰ μοῦ πεῖ "Προστάτεψέ τ'α";) — ἀκόμα κι ἐγὼ ἀποροῦσα τί μπορεῖ νὰ εἶχε κάνει ὁ πατέρας μας ἢ ὁ δικὸς του πατέρας πρὶν παντρευτεῖ τὴ μητέρα μας ποὺ ἡ "Ἐλεν κι ἐγὼ θὰ πρέπει νὰ τὸ ἐπανορθώσουμε καὶ μόνο μία ἀπὸ τὶς δυὸ μας δὲν θὰ φτάνει· τί ἔγκλημα διαπράχθηκε κι ἔβαλε τὴν κατάρρα στὴν οἰκογένειά μας κάνοντάς την ἐργαλεῖο γιὰ τὴν καταστροφὴ ὅχι μονάχα ἐκείνου τοῦ ἀντρα ἀλλὰ καὶ τὴ δική μας».

«Ναί, κυρία μου», εἶπε ὁ Κουέντιν.

«Ναί», εἶπε ἡ ἀγέλαστη σιγανὴ φωνὴ πέρα ἀπὸ τὸ ἀκίνητο τρίγωνο τῆς ἀσαφοῦς δαντέλας· καὶ τώρα, κάπου ἀνάμεσα στὰ ρεμβάζοντα καὶ τὰ ἀξιοπρεπῆ φαντάσματα ὁ Κουέντιν σὰν νὰ ἔβλεπε νὰ ξεδιαλύνεται ἡ μορφή ἑνὸς κοριτσιοῦ, μὲ τὴν καλοβαλμένη της φουστίτσα καὶ τὸ μακρὺ ἐσώρουχο μὲ τοὺς φραμπαλάδες στὰ μπατζάκια, τὰ στιλπνὰ καλοβαλμένα κοτσιδάκια, καὶ τοῦ νεκροῦ καιροῦ. Τὸ κοριτσάκι ἔμοιαζε νὰ στέκεται, νὰ καραδοκεῖ πίσω ἀπὸ τὸν νοικοκυρεμένο ξύλινο φράχτη ἑνὸς μικροῦ, αὐστηροῦ κηπάκου ἢ μιᾶς πελούζας τῆς μεσαίας τάξης, νὰ ἀτενίζει ὅ,τι ἀτένιζε ἀπὸ τὸν τερατῶδη κόσμον ἐκείνου τοῦ ἥσυχου ἐπαρχιακοῦ δρομάκου μὲ τὴν αὔρα τῶν παιδιῶν ποὺ ἤρθαν πολὺ ἄργα στὴ ζωὴ τῶν γονιῶν τους καταδικασμένα νὰ παρατηροῦν τὴν ἀνθρώπινη συμπεριφορὰ μέσα ἀπὸ τὶς περίπλοκες καὶ ἀχρείαστες παραξενιές τῶν μεγάλων — μιὰ αὔρα Κασσάνδρας, χωρὶς χιούμορ, βαθιὰ καὶ αὐστηρὴ καὶ προφητικὴ καὶ